

JEZIK

Jezik je **sredstvo, s katerim tvorimo besedila** (torej z njim pišemo in govorimo) ter **sprejemamo** (torej poslušamo in beremo) **in razumemo besedila drugih**.

Jezik je za človeka **temeljno sredstvo sporazumevanja**. Poznamo **besedni jezik** in **nebesedni jezik**, katerega uporabljamo kot kretnje, mimike, drža telesa... včasih se pa sporazumevamo tudi drugače, na primer: policistovo gibanje v križišču nam pove ali naj peljemo ali čakamo, kadar umre sodelavec izobesimo črno zastavo... Obstaja pa tudi živalski jezik, s katerim se sporazumevajo živali.

BESEDNI JEZIK

samostalnik ali volkal, soglasnik ali konzontan

Za človeka je temeljno sredstvo sporazumevanja **besedni jezik**. Temeljna enota je beseda, katere tvorimo v povedi in pri tem upoštevamo **pravila za skladanje besed v višje enote**. Upoštevamo pa tudi **pravila za slušno oz. vidno oblikovanje besed in višjih enot**, to pa so pravorečna in pravopisna pravila.

Besedni jezik je dogovorjeni **sestav besednih znamenj** in pravil za tvorjenje ustnih in pisnih besedil.

Besede

Besede so dogovorjena znamenja iz glasov ali črk, s katerimi nekaj poimenujemo. **Vsaka beseda** zato **nekaj pomeni**. Večina besed je **večpomenskih**, kar pomeni da ima **več pomenov**, kot na primer konj: 1. domača žival, 2. šahovska figurica, 3. velik, neroden človek, 4. telovadno orodje. **Enopomenske** besede so zelo redke, v večini so to **strokovni izrazi**. Poznamo pa tudi **sopomenke** ali **sinonime**. To so besede, ki imajo enak oz. soroden pomen, kot na primer pes, psiček, kuža, ipd.

Besede niso le nosilke pomena, temveč imajo tudi **določeno slogovno vrednost**. Poznamo **slogovno nezaznamovane besede**, katere lahko uporabljamo v vseh okoliščinah, saj z njimi zgolj poimenujemo določeno predmetnost. **Slogovno zaznamovane besede** so pa tiste besede katere razodevajo tudi sporočevalca, na primer njegovo starost, pokrajinski izvor,..)

Poleg slogovne vrednosti in pomena, nosi še vsaka beseda tudi **podatke o sebi**, to je o **svoji obliki**. Vsaki besedi lahko določimo besedno vrsto, nekaterim pa še druge oblikovne lastnosti (samostalnikom npr.: spol, število, sklanjatev).

Besede danega jezika so zbrane in opisane v slovarjih.

Slovarji so lahko **enojezični** ali **dvojezični**. V enojezičnih slovarjih, kot je SSKJ, so besede danega jezika opisane. V večjezičnih pa so besede danega jezika zamenjane s tujejezičnimi ustreznici.

Enojezični slovarji:

SSKJ uporabljamo takrat, kadar nas zanima, kaj pomeni dana beseda.

Sestava SSKJ-a: - enojezičnega slovarja

1. **Geslo/ iztočnica** - po abecedi razvrščene in krepko natisnjene besede. Zapisane so v osnovni obliki in imajo naglasna znamenja.
2. **Zaglavje** je tisti del gesla, ki sega od (prvega) kvalifikatorja besedne vrste do vključno podatka o intonaciji.
3. **Pomenski del** geselskega članka obsega:
  - razlage, pomen gesla
  - ilustrativno gradivo, primere dejanske rabe
  - gnezda.

Gnezda:

- **Frazeološko gnezdo**: navedeni frazemi, ki vsebujejo geslo
- **Terminološko gnezdo**: navedeni strokovni izrazi iz posameznih strok

SLOVNIČNA TER PRAVOREČNA IN PRAVOPIŠNA PRAVILA

Slovníčna pravila urejajo skladanje besed v višje enote. Učijo nas tvoriti pravične besedne zveze, povedi, besedila.

Pravorečna pravila nas učijo knjižnega izgovarjanja besed in višjih enot. Zajemajo pravila o izgovoru glasov v različnih položajih, o naglaševanju besede in o trajanju naglašene samoglasnika in o melodiji, glasnosti, hitrosti, in višini govorjenja, o delanju premorov in o barvanju glasov.

Pravopisna pravila nas učijo pravilnega pisanja besed in višjih enot. Zajemajo pravila o zapisovanju glasov s črkami, o rabi velikih in malih začetnic, o rabo ločil, o deljenju besed in o pisanju prevzetih besed.

SLOVENSKI JEZIK

Materni jezik je jezik, ki se ga v zgodnjem otroštvu običajno naučimo kot prvega in se v njem najlažje izražamo, zato ga imenujemo tudi prvi jezik.

Slovenščina:

- Je **drugi jezik** ali **jezik okolja** za predstavnike obeh avtohtonih narodnih manjšin v RS (to je italijanske in madžarske), za Rome in priseljence.
- Mnogi se je naučijo tudi kot **tuji jezik**.
- Je **državni jezik** RS, kar pomeni, da predstavlja celotno Slovenijo kot samostojno državo. Pri ustnem in pisnem sporazumevanju jo uporabljajo državni organi.
- Slovenščina je tudi **uradni jezik** RS. To pomeni, da uradovanje v državi poteka v slovenščini. V slovenščini morajo biti vsi javni napisi, javni oglasi.
- Je **eden od uradnih jezikov Evropske unije**. To pomeni, da slovenski predstavniki za zasedanjih Evropskega parlamenta in nekaterih drugih organov govorijo slovensko, njihovi nastopi pa so prevajani v vse druge uradne jezike.

SOCIALNE ZVRSTI SLOVENSKEGA JEZIKA

Socialne zvrsti so prostorsko oz. interesno pogojene različice jezika.

Knjižna socialna zvrst je ena sama. Knjižni jezik je skupen za vse Slovence. Ima dve različici: zborni in pogovorni jezik.

Zborni jezik je natančneje predpisana, strožja različica knjižnega jezika. Pišemo oz. beremo ga po navadi le takrat, kadar nastopamo v javnosti.

Knjižni pogovorni jezik je nekoliko bolj sproščena različica knjižnega jezika. Od zbornega se loči predvsem v izgovarjanju besed. Knjižni pogovorni jezik samo govorimo, v nepripravljenih pogovorih.

Neknjižne socialne zvrsti načeloma ne pišemo, izjeme so le smsi in spletne klepetalnice, govorimo jih pa le v pogovorih, in to le na posameznem delu slovenskega ozemlja.

Prostorske so tiste socialne zvrsti, ki jih ne govorimo na celotnem ozemlju danega jezika, temveč le na njegovem delu- ta je lahko majhen ali pa večji. Zato ločimo dve vrsti prostorskih zvrsti. To so narečja, ki jih govorijo v manjših zemljepisnih enotah, in pokrajinske pogovorne jezike, ki jih govorijo v večjih zemljepisnih enotah.

Narečij, ki se govorijo na manjših zemljepisnih enotah, je na celotnem slovenskem ozemlju okrog 50, zato je slovenščina eden od narečno najbolj členjenih slovanskih jezikov.

Na nastanek narečij je vplivalo več dejavnikov, kot poselitev slovenskega ozemlja z dveh strani, zemljepisne razmere, prometne poti in smeri,...

Narečja se med seboj ločijo po nekaterih glasovih in mestu naglasa, v besedah in njihovi obliki,...

Narečja delimo na sedem narečnih skupin: koroško, primorsko, rovtarsko, gorenjski, dolenski, štajerski in panonski.

Pokrajinskih pogovornih jezikov je več, vendar precej manj kot narečij, saj jih govorijo v večjih prostorskih enotah Slovenije, to je pokrajinah oz. v večjih središčih in ob njih. Vsak neknjižni pogovorni jezik se od knjižnega pogovornega jezika loči po večjem številu narečnih prvin. Je torej pokrajinsko obarvan, torej ločimo govorca, vsakega narečja. Neknjižni pogovorni jezik ni primeren za javno nastopanje, uporablja se v vsakdanjih pogovorih.

Interesne zvrsti so tiste socialne zvrsti, ki jih govorijo ljudje v skupinah, nastalih zaradi različnih interesov, na primer v generacijah, poklicih. Zato ločimo tri interesne zvrsti jezika: sleng, žargon in argo.

Sleng je jezik ljudi iste starosti, znan je zlasti mladostniški sleng; današnji je poln neslovenskih besed, čustveno zaznamovanih besed in slovenskih besed z novim pomenom.

Žargon je jezik ljudi istega poklica ali konjička. Poznamo žargon avtomehaničarjev, zdravnikov, vojakov, ... Žargonski izrazi so nekakšni neuradni strokovni izrazi posamezne stroke in so človeku druge stroke težko razumljive.

Argo je jezik skrivnih združb, zaprtih skupin na obrobju združb. Ta jezik je namenoma zaprt, razumljiv le članom teh skupin. Iz slovenske preteklosti je znana rokovnjaška latovščina.

NATANEK SLOVENSKEGA JEZIKA

INDOEVROPSKI PRAJEZIK

Odkrili so ga sredi 3. tisočletja pred našim štetjem, govorili so ga na ozemlju vzhodne Evrope in Azije, od vzhodnih Karpatov do Turkestana ali celo Altaja) ter naj bi bil samo eden od številnih prajezikov, oblikovanih po svetu.

Indoevropski prajezik se je s preseljevanjem ljudstev razširil iz pradomovine proti Indiji, Mali Aziji in zahodni Evropi. V novih deželah so posamezna plamena izgubila stik z drugimi in se premešala, zato se je njihov jezik v novih razmerah razvijal po svoje, kljub temu da pa so ohranile nekatere sorodnosti, ki so opazne še danes.

Indoevropski prajezik ni bil nikoli zapisan, znanstveniki so ga deloma obnovili na podlagi današnje sorodnosti med jeziki. Tako besede, ki obstajajo v večini sodobnih indoevropskih jezikov, gotovo izhajajo iz časov praindoevropske skupnosti. Take besede so npr.: mati, sestra, brat, vdova,...

Glede na glasovni razvoj, delimo indoevropske jezike(ide.) na [zahodne](#) ali [kentumske](#) in [vzhodne](#) ali [satemske jezike](#).

KENTUMSKA SKUPINA

- Germanski jeziki
- Romanski jeziki
- Keltski jeziki
- Grški jezi

SATEMSKA SKUPINA

- Indijski jezik
- Armenski jezik
- Albanski jezik
- Baltski jezik
- Iranski jezik
- Slovanski jezik

V Evropi je ob indoevropski jezikovni skupini razširjena še [ugrofinska skupina](#), k njej prištevamo madžarski, finski, estonski, laponski in karelski jezik. V Baskiji pod Pireneji govorijo domačini [baskovski jezik](#), ki je verjetno ostanek nekdanjega iberškega jezika. [Turški jezik](#) govorijo v evropskem delu Turčije.

PRASLOVANŠČINA

Praslovanščina se je razvila iz indoevropskega jezika, po razpadu indoevropske skupnosti (zaradi selitve) je imela tesnejši stik z indoiransko in germansko jezikovno skupino.

[Domovina praslovanščine](#) je bilo ozemlje [med Baltskim in Črnim morjem, v porečju Dnepra, Dnestra in Visle](#). Pisnih sledov o njenem nastanku ni, domneva pa se, da se je njej razvoj začel [med 5. in 7. stoletjem pred našim štetjem](#).

Na podlagi današnje sorodnosti med slovanskimi jeziki in podlagi nekaterih najstarejših zapisov v slovanskih jezikih so jezikoslovci obnovili tudi precej lastnosti praslovanščine.

Lastnosti:

- Trd in mehčan izgovor soglasnikov
- Zakon o odprtih zlogih
- Dva različna polglasnika, trdi in mehki
- Dolgi e
- Nosna samoglasnika
- Dva različna i-ja

NASTANEK SLOVENŠČINE

Slovanski jeziki so se razvili, zaradi mešanje narečnih razločkov in mešali so se s staroselci pa tudi zaradi stikov z neslovanskimi sosedi. Slovanski jeziki so ve do danes ohranili številne podobnosti.

Predniki Slovencev so prišli na današnje slovensko ozemlje že v 2. polovici 6. stoletja.

Praslovanska govornica alpskih slovanskih naseljencev se je počasi spreminjala, se oddaljevala od praslovanščine in dobival čedalje več potez novega jezika. Ohranila pa je nekaj njenih posebnosti, npr. dvojino. V **Brižinskih spomenikih**, to so prvi ohranjeni zapisi v slovenskem jeziku iz 10. stoletja, so glasovne posebnosti praslovanščine le deloma ohranjene. To je dokaz, da gre za zapis zgodnjega slovenskega jezika, ne več praslovanskega. Iz 14. in 15. stoletja pa so ohranjeni pisni dokazi, da je slovenščina v tistem obdobju samostojen slovanski jezik, že sam **razcepljen na narečja**.

KRATEK PREGLED RAZVOJA PISAVE

Pisava je dogovorjeni sistem vidnih znamenj, s katerimi zaznamujemo sestavine govornega jezika.

Prva stopnja v razvoju današnje pisave so bile **slike** ali **risbe**, katere so predstavljale predmetni in pojmovni svet, človek pa jih je vrezal v kamen ali glino, stene jam,...

Okrog leta 3000 let pr. n. št. je nastala **slikovna pisava** (piktografija). Zanj so značilne poenostavljene poteze ljudi, živali, predmetov.

Kasneje se je razvila **pojmovna pisava** (ideografija), zaradi čedalje večjega vsebovanja pojmov pri govornemu jeziku, ki se jih ni dalo naslikati

Pojmovna pisava je bila najprej **beseda**, nato **zlogovna**, kasneje pa še **glasovna**. Pojmovno pisavo so poznali npr. Egipčani, njihove pisne znake imenuje **hieroglifi**, in Sumerci, njihova pisava se imenuje **klinopis**.

Več kot 1000 let pr. n. št., se je pri Feničanih pojavila **glasovna** ali **črkovna notacija**, pri tej črke zaznamujejo posamezne glasove.

Iz Feničanske pisave se je razvilo več pisav, npr.: hebrejska, grška, arabska in indijska.

Za razvoj evropskih pisav je najpomembnejša **grška pisava**. Nastala je okrog 7. stoletja pr.n.št. kot izpopolnitev feničanske pisave. Grki so dodali še znamenja za samoglasnike in dobili grško abecedo s 24 črkami.

Iz grške pisave je nastalo več pisav, me drugim **latinica**. (6. stol. Pr.n.št). to je pisava, ki so Rimljani prilagodili za latinski jezik. Najprej je imela 19 črk ter je poznala male in velike črke.

Rimljani so jo na začetku našega štetja izpopolnili, tako da je imela 32 črk. V 8. stoletju je iz latinice nastala **karolinška minuskula**, v 12. stol. pa **gotica**.

Nato je nastala v 15. stol. **humanistična pisava**, iz nje pa so se sčasoma, prve že v 16. stol., razvile pisave **večine evropskih jezikov**.

V Evropi je poleg latinice danes v rabi še ena pisava, **cirilica**. Ta je nastala na prehodu iz 9. v 10. stol. kot priredba grških pisanih črk, ki so jim dodali nove črke za slovanske glasove. Te črke pa so prevzeli iz **glagolice**.

KRATEK PREGLED RAZVOJA SLOVENSKE PISAVE

Slovenski jezik je bil prvi zapisan v Brižinskih spomenikih v [karolinški minuskuli](#). Celovški, Rateški prvi tiskani knjigi, pa so bili pisani v [gotici](#).

Primož Trubar je opustil gotico ter se odločil za [humanistično pisavo](#).

Ker za nekatere slovenske glasove v humanistični latinici ni bilo dovolj ustreznih črk, so to pisavo izpopolnili. Popravljeno Trubarjevo pisavo je uzakonil Adam Bohorič. Po njem se pisava imenuje [bohoričica](#).

V 19. stoletju so sestavili dve novi pisali [metelčico](#) oz. [dajnčico](#), ki sta poleg latiničnih črk imeli tudi cirilične.

Novi pisavi sta le deloma odpravili pomanjkljivosti bohoričice, in zaradi nekaterih napak naleteli na hud odpor. [Gajica](#) je dajnčico oz. metelčico čedalje bolj izpodrivala. Dokončno je zmagala ok. leta 1845 in jo pišemo še danes, čeprav je za potrebe slovenščine tudi ta nepopolna.